

SOSIALØKONOMEN

6

JUNI 1960

AV INNHOLDET:

Aktuelle turistnæringsproblemer

Turisttrafikken som valutakilde

Veipolitikk og turisme

Bør turistnæringen utvides?

Investering

i en lineær produksjonsstruktur

Norsk teoretisk sosialøkonomi
etter 1840-årene

SOSIALØKONOMEN

Tidligere Stimulator

Utgitt av Sosialøkonomisk Samfunn

Nr. 6 - 14. årgang - juni 1960

Lønnsoppgjøret

Forslagene til nye tariffavtaler for statstjenestemenn er nå vedtatt av begge parter. Avstemningen i tjenestemannsorganisasjonene ga gjennomgående en solid overvekt av ja-stemmer. Betyr dette at statsfunksjonærene har oppnådd et særlig godt lønnsoppgjør?

De nye regulativene vil i gjennomsnitt heve lønnsnivået i staten med 7 prosent i den 2-årige avtaleperioden fram til 1. juni 1962. En del av lønnsøkingen vil imidlertid først bli effektiv i siste halvdel av tariffperioden. Anslagsvis kan vi si at lønnstilleggene utgjør 4 prosent fra 1. juni i år og 3 prosent fra samme dato neste år.

*

En vurdering av disse lønnstilleggene forutsetter sammenlikning med en rekke økonomiske data som f. eks. produksjonsutvikling, prisutvikling og den alminnelige lønnsutvikling.

Fra 1. kvartal 1956 til 1. kvartal 1960 er statstjenestemennenes reallønn gått opp med om lag 2 prosent, mens industriarbeiderlønningene i samme tidsrom er steget med henholdsvis 10 eller 15 prosent, alt ettersom man velger å ta hensyn til den lønnsmessige virkning av arbeidstidsforkortelsen eller ikke. Totalproduksjonen eller nettonasjonalproduktet er i samme periode steget med 10 prosent. Dette er en svært grov, men sannsynligvis ganske dekkende oppsummering av bakgrunnen for det siste lønnsoppgjør for statsansatte.

Under forutsetning av stabile priser i den kommende toårsperiode, er statstjenestemennene

gjennom lønnsoppgjøret sikret en reallønnsforbedring på ca. 3 prosent både fra 1. juni i år og fra samme tidspunkt neste år. Det kan imidlertid ikke rette opp den etterslepning av statslønningene som tallene ovenfor viser. Så sant det ikke inntreffer en fundamental endring i den økonomiske situasjon, vil lønningene i den private sektor, på samme måte som de tilgjengelige økonomiske ressurser, vise fortsatt stigning i tiden framover. Her er det grunn til å peke på at tariffavtalene for 80 prosent av lønsmottakerne her i landet løper ut i 1961.

En realistisk vurdering av prisutviklingen tilsier at statstjenestemennene ved dette oppgjøret neppe har oppnådd noe vesentlig utover det å sikre seg mot nedgang i det reallønnsnivå de gjennom mange år har lært å tilpasse seg etter. Noen merkbar andel i den forventede velstandsutvikling i de kommende to år kan statens tjenestemenn neppe se fram til etter den tariffavtalen som nå foreligger.

*

Det mest positive ved lønnsoppgjøret i staten denne gangen var at avtalen forelå ved tariffperiodens utløp. Det var også et lyspunkt at alle parter gikk inn for et oppgjør etter prinsippet «like prosentvise tillegg». Den klare lønnsmessige nedvurdering av de høyere stillinger som politikken om «like tillegg i kroner og øre» representerer, har stått som et lønnspolitisk misgrep i alt for lang tid.

Siden sist

Avstemningsresultatet

Uravstemningen over Riksmeglingsmannens forslag til ny tariffavtale for statsansatte (det ordinære regulativ) ga et klart flertall av ja-stemmer også i Sosialøkonomisk Samfunn. Av de stemmeberettigede medlemmer avga 72 prosent stemme. 87 medlemmer stemte for vedtakelse, mens 42 medlemmer mente forslaget måtte forkastes.

Eksamensoppgaver

sosialøkonomisk embetseksamen våren 1960

Sosiallære:

Gi en vurdering av den rolle fagbevegelsen har spilt i Norge.

Høyere kurs i teori:

Under hvilke forutsetninger kan et land være økonomisk interessert i å invitere utlendinger til å finansiere industriell utbygging.

Næringsøkonomi:

Bruksstørrelsen i norsk jordbruk og de problemer den skaper.

Penge- og kredittlære:

Om sammenhengen mellom realøkonomiske og finansielle transaksjoner med utlandet, valutareservene til seddelbanken og likviditeten i banksystemet. Drøft utveiene seddelbanken har til å motvirke en likviditetsendring i banksystemet når denne har kommet som en følge av realøkonomiske og finansielle transaksjoner med utlandet.

Offentlig økonomikk:

Hvorledes kan en — innenfor rammen av det skattesystemet vi nå har — nytte skattene som et middel til å regulere omfanget av den økonomiske aktiviteten? Gjø greie for de vanskelighetene en slik politikk kan støte på.

Bedriftsøkonomi:

Drøft prinsipielle problemer ved bedriftsøkonomisk planlegging på kort sikt jevnført med planlegging på lang sikt.

Spesialoppgave i statistikk:

Utred metoder for beregning av reallønn og gi illustrasjoner ved hjelp av norske statistiske data.

Sosi-A-tetsnytt

Robert F. Nordén (c. o. 1952) er utnevnt til statssekretær i Samferdselsdepartementet. Han har fått permisjon fra sin stilling som forskningsleder ved Transportøkonomisk Utvalg, Norges Teknisk-Naturvitenskapelig Forskningsråd, for et tidsrum av inntil 2 år.

Otto Chr. Hiorth (c. o. 1943) er tilsatt som forskningsleder ved Transportøkonomisk Utvalg for den tid Robert F. Nordén har permisjon.

Hans Christian Grøner (c. o. 1939) er ansatt som finanssjef ved A/S Borregaard. Han har fra 1947 vært ansatt i A/S Norske Shell, siden 1958 som økonomidirektør.

Johan Wahl (c. o. 1952) har fått permisjon fra Handelsdepartementet for å arbeide ved OEEC-sekretariatet i Paris.

Hans H. Rossbach (c. o. 1957) går til høsten fra sekretærstilling i Statistisk Sentralbyrå til stilling som lektorlønnet lærer ved Kristiansund off. høgre almenskole.

Dette er siste nummer av Sosialøkonomen før sommerferien. Vi kommer igjen i september.

Redaksjonen ønsker alle bladets lesere en god ferie!

Sjefsregulativet

Rådet i Embetsmennenes Landsforbund har i møte den 20. mai enstemmig vedtatt forslaget til nytt sjefsregulativ som statens og hovedsammenslutningenes forhandlere ble enige om på forhandlingsmøtet den 11. mai. Forslaget vil således ikke bli sendt ut til uravstemning.

De viktigste endringer i tariffavtalen er:

Stillinger i sjefsregulativets lønnsklasser 1—7 flyttes opp en lønnsklasse, og det innføres en ny lønnsklasse 8 i sjefsregulativet. Disse lønnsendringer gjennomføres i to etapper med en halvpart av forhøyel-

sen fra 1. juni 1960 og resten fra 1. juni 1961.

Satsene i sjefsregulativet forhøyes med kr. 500,— og intervallene mellom lønnsklassene forhøyes fra kr. 1 500,— til kr. 1 800,—.

Bestemmelsene i Riksmeglingsmannens forslag av 29. april 1960 om indeksregulering og pensjonsforhold m. v. skal også gjelde for sjefsregulativet.

Økonomisk totalanalyse av turistnæringen

nødvendig grunnlag for planmessig utbygging

*Utviklingen krever produktforbedring
og effektivt salgsarbeid*

I 1950 besøkte vel en halv million utlendinger Norge; i 1959 var tallet opp i vel halvannen million pluss en million svenske endagsreisende. Det er all grunn til å tro at turiststrømmen i år vil bli enda større. Vil denne utviklingen fortsette i årene framover, og er vi i så fall forberedt til å møte den? Om disse og andre aktuelle turistnæringsspørsmål har Sosialøkonomen hatt en samtale med kontorsjef Erling Storrusten i Landslaget for Reiselivet. Herr Storrusten tiltrådte sin stilling i Landslaget for noen måneder siden, etter 14 års virksomhet i DNL og SAS, de siste årene som SAS' distriktssjef i Cairo og Frankfurt.

— Vi kan vel begynne med å slå fast at turisttrafikken allerede i dag er en faktor av stor økonomisk betydning for Norge?

— Ja, det kan vi trygt gjøre. Det offisielle tall for valutainntektene av turisttrafikken i 1959 var 320 mill. kr., og dette omfatter ikke utlendingenes utgifter til reise med norske rutebåter og fly til og fra landet, som beløp seg til 80 mill. kr. Dessuten har det fra Landslaget for Reiselivets side vært pekt på at visse inntekter ikke er kommet med i disse tall, slik at totalinntektene skulle være i størrelsesordenen 450 mill. kr.

— Et slikt tall alene gir vel heller ikke tilstrekkelig grunnlag for å vurdere hva reiselivet betyr for Norge?

— Det gjør det naturligvis ikke, og i den sammenheng vil jeg gjerne peke på at vi mangler en økonomisk totalanalyse for reiselivsnæringen, en utredning som kan vise hva reiselivet betyr for eksempel for sysselsettingen, for aktiviteten i andre næringer, for statens inntekter osv. En slik analyse er et nødvendig grunnlag for en planmessig utbygging av turistnæringen. For å avgjøre hva det bør investeres i, og hvor det bør investeres, må man vite hva som lønner seg for næringen og for samfunnet som helhet.

— Foreligger det planer om slikt utredningsarbeid?

— Etter initiativ fra Landslaget for Reiselivet og Nord-Norges Reisetrafikkforbund er det nedsett et sakkyndig utvalg som arbeider med saken. Jeg kan ellers nevne at det allerede foreligger en

analyse av turistnæringen i Nord-Norge, utgitt i fjor av Studieselskapet for nord-norsk næringsliv, og tilsvarende analyser for Oppland og for Sørlandet er på trappene. Slike distriktsvise utredninger er en god begynnelse, men etter min mening bør de med tiden bygges inn i en totalanalyse som gjelder hele landet. Og jeg vil understreke viktigheten av at en slik analyse ikke behandler reiselivsnæringen isolert, men søker å belyse samspillet mellom turismen på den ene side og næringer som handel, håndverk og industri på den annen.

— De strukturendringene som har funnet sted i turisttrafikken etter krigen — vi tenker først og fremst på den veldige ekspansjon i bilturismen og på det man kaller «demokratiseringen av reiselivet» — må vel tillegges avgjørende betydning under planleggingen for den videre utbygging av reiselivsnæringen?

— Det er klart. Medregnet endagsreisende kom det i fjor rundt 700 000 utenlandske motorkjøretøyer til Norge, dvs. 200 000 flere enn året før. Her er det jo svenskene som dominerer, men også antallet av bilturister fra kontinentet er i sterk økning. Kontinentaltrafikken er avhengig av fergeforbindelser, og det er gledelig å kunne konstatere at det i de siste årene har funnet sted en meget omfattende utbygging av fergenettet til kontinentet, slik at vi der følger godt med i utviklingen. Når bilturistene er kommet inn i landet, trenger de veier, campingplasser og moteller; også på disse områder er det jo kommet større fart i utbyggingen de siste årene, men det må nok enda mer til dersom vi skal holde tritt med utviklingen.

— Er det slik at ekspansjonen i bilturismen skjer på bekostning av annen turisttrafikk, — eller for å være mer konkret, når så mange flere turister nå kommer hit for å feriere med egen bil og telt, betyr det at færre bruker andre kommunikasjoner og at færre bor på hotell?

— Nei, det kan man ikke si. Samtidig med de senere årenes veldige økning i bilturismen har vi hatt en betydelig stigning i tallet på turister som benytter andre reisemåter. Ikke minst er vi jo inne i en rivende utvikling når det gjelder den flybårne turisttrafikken. Og jeg er for min del ikke i tvil om at dette vil fortsette. Over alt merker reiselivsfolk at det reisende publikums krav til komfort stiger med den alminnelige velstandsøkning. La oss også se litt på de svenske bilturistene, som har hatt ord på seg for å legge igjen svært lite penger her i landet. Antakelig har de fleste av dem ennå ikke betalt bilen de kjøper, og det sier seg da selv at de er nødt til å snu på skillingen. Men så snart bilen er betalt, tror jeg at ønsket om mer ferie-komfort vil melde seg hos de fleste, og det vil nok da ikke minst våre hoteller og kommunikasjoner merke.

— Og så er kanskje tiden inne til å spørre om vi kan regne med at Norge vil beholde sin popularitet som turistland?

— Vel, skal jeg gi et svar i vanlig salgsspråk, så avhenger det av to ting: for det første at vi kan by fram et tiltrekkende produkt, og for det andre at vi kan drive et så effektivt salgsarbeid i utlandet at vi får avsatt produktet. Når det gjelder produktet, må vi ha ganske klart for oss at også andre land har mye å gi turistene. Men vi er i den gunstige stilling at vi har noe å by fram som på mange måter er forskjellig fra det andre turistland har. Og da tenker jeg ikke bare på fjordene og midnattsolen, Østlandet og fjellet, men først og fremst på at Norge har så god plass. Turisten som kommer fra en hektisk storby skulle hos oss kunne finne bedre muligheter for ferieavkobling enn på de overfylte campingplassene og badestrendene ved Middelhavet og på kontinentet, og det er noe som kan veie tungt når feriemålet skal velges. Denne forskjellen bør vi derfor legge stor vekt på i vårt salgsarbeid i utlandet.

— Men det er vel også ulikheter mellom Norge og andre turistland som ikke nettopp er til vår fordel?

— Det er klart. Vi må jo da nevne klima og temperatur en del av året, og at Norge ligger forholdsvis avsides til. Dette med avstandene betyr for øvrig stadig mindre, så her må vi si at utviklingen går i vår favør.

— Vi kan vel heller ikke som turistland basere oss bare på vakker natur og god plass?

— Nei, det er riktig, og derfor må vi stadig forsøke å forbedre vårt «produkt» også på andre områder. Her har de lokale reiselivsorganisasjoner og myndigheter en viktig oppgave i å legge forholdene til rette for turisttrafikken. Særlig vil jeg peke på betydningen av at det blir organisert spesielle arrangementer av forskjellig slag for turistene. Et utmerket eksempel har vi i festspillene i Bergen. Enkelte steder lages det arrangementer som tar sikte på å vise turistene noe av det som særpreger stedets folkeliv og næringsliv, og her finnes det utvilsomt ennå store uutnyttede muligheter. Vi bør også få flere permanente varemesser og utstillinger der turistene kan få anledning til å se landets produkter — noe som også vår egen industri burde være meget interessert i. Og endelig vil jeg nevne tiltak for å skape nærmere kontakt mellom våre utenlandske gjester og deres norske yrkeskolleger — en kontakt som kan være til like stor glede og nytte for begge parter.

— Turistsesongen er kort her i landet?

— Den er nok kortere enn i mange andre land. Men i de siste årene har vi sett en klar tendens til at turistene sprer seg over flere måneder enn før, og det må i hvert fall delvis sees som et resultat av visse bestrebelser som har vært gjort for å forlenge turistsesongen. Jeg kan for eksempel nevne de rabattordninger som er innført i januar måned, og forsøkene på å trekke turister til Lofotfisket, fruktblomstringen i fjordene og feiringen av 17. mai. Festspillene i Bergen, som holdes i begynnelsen av juni, og Brukskunstkavalkaden i september er det også grunn til å nevne i denne sammenheng. Men fremdeles må vi se det som et viktig ledd i «produktutviklingen» å gjøre turisttrafikken så helårlig som mulig, ikke minst av hensyn til sysselsettingen i reiselivsnæringen. I den forbindelse vil det blant annet være av stor betydning å få våre høyfjellsveier utbygd til helårsveier. Etter min mening skulle det være fullt mulig å legge forholdene slik til rette at vi får en vintersesong fra januar til uti april og en sommersesong fra mai og ut september.

— Men vil nå også utlendingene innse at ferien bør legges nettopp til Norge og gjerne i mai?

— Vel, dermed er vi kommet inn på salgsarbeidet: en vesentlig side ved det er naturligvis å få utlendingene til å oppdage Norges fordeler som ferieland. Det er hovedoppgaven for min egen organisasjon, Landslaget for Reiselivet. Men Landslaget er ikke alene om å ta seg av dette arbeidet. En viktig rolle spiller reisebyråene, som yter assistanse med planlegging og gjennomføring av såvel gruppereiser som individuelle arrangementer. Det dreier seg her om en produkttilrettelegging og et salgsarbeid som medfører sær-

Turisttrafikken som valutakilde

Av cand. oecon. Anders Schram

Både turisttrafikken i snever forstand og reise-trafikken i det hele øker fra år til år og setter mer og mer sitt preg på samfunnslivet. Dette gjelder såvel den nasjonale trafikk innenfor landets grenser som den internasjonale trafikk over grensene. Her skal oppmerksomheten rettes spesielt mot den internasjonale reisetrafikk og dens betydning for Norge.

1. Hva er en turist?

Det kan være grunn til først å nevne at begrepene turisttrafikk (eller turisme) og turist på den ene side og reisetrafikk og reisende på den annen side i praksis ofte brukes om hverandre uten særlig tanke på at betydningen og omfanget av dem i virkeligheten er forskjellig.

Mange kilder definerer en turist som en «lyst-reisende». Norsk Riksmålsordbok definerer ham som en «person som reiser fra sted til sted, fra land til land for sin fornøyelses eller adspredelses skyld (for å se fremmed natur, historiske bygninger og minnesmerker, kunstsamlinger eller lignende)». En person som utelukkende eller hovedsakelig har andre formål med sin reise, er altså ingen egentlig turist, men selvfølgelig er han en reisende som utgjør et element i det mer omfattende begrep reisetrafikk. I statistikken har man internasjonalt søkt å holde utlendinger med mindre enn et døgns oppholdstid i landet utenfor den egentlige turiststatistikk.

Da det i praksis ofte er umulig å skjelne mellom turister og andre reisende, er den statistikk som skal belyse «turismen» ofte i større grad en reiselivsstatistikk enn en turiststatistikk. Det kan derfor være vanskelig å studere den egentlige turisttrafikk spesielt, og problemet er blitt større etterhvert som passkontroll og annen kontroll med den internasjonale reisetrafikk er blitt redu-

sert eller opphevet i de senere årene. For Norges vedkommende er det imidlertid grunn til å tro at den overveiende del av trafikken til og fra utlandet er turisttrafikk i snever forstand. På grunnlag av sesongvariasjonene som reiselivsstatistikken viser, er det ikke urimelig å anslå den egentlige turisttrafikks andel til minst tre fjerdedeler av den internasjonale reisetrafikken.

2. Turiststrømmen.

Strømmen av utlendinger, både turister og andre, som har besøkt Norge i årene etter den annen verdenskrig, har økt meget sterkt og kontinuerlig. Hvis vi begrenser oss til den siste 10-årsperioden, ble tallet på innreiste utlendinger først fordoblet i løpet av femåret 1949—1954, hvorefter en ny fordobling fant sted i den følgende femårsperiode. Det er anslått at 1,6 millioner utlendinger (ekskl. endagsreisende) besøkte Norge i 1959, mot ca. 400 000 i 1949.

Det er bare naturlig at våre nærmeste naboer, svenskene, er sterkest representert blant de nasjoner som besøker oss. Likevel må det fremheves, som et viktig trekk ved den internasjonale reisetrafikken til Norge, at svenskene spiller en helt dominerende rolle. Ikke bare de absolutte tall men også andelen av svensker har steget sterkt i løpet av de siste 10 år. Fra en andel på under 60 prosent i 1949 har den økt til 75 prosent i 1959. Det kan også uttrykkes slik: mens antall innreiste utlendinger i alt ble 4-doblet fra 1949 til 1959, ble antall innreiste svensker mer enn 5-doblet.

Bilturismen har i særlig grad preget utviklingen av reiselivet i de senere årene. Det framgår bl. a. av det faktum at andelen av utlendinger som kom til Norge landeveien har steget fra vel 40

deles store praktiske og økonomiske fordeler for turisten.

— Og Landslagets egen virksomhet?

— Organisasjonen må nå sies å være bra utbygd, men de midler vi har til disposisjon for vårt løpende arbeide er jo på langt nær så store som vi gjerne skulle ønske. Det medfører også problemer i forbindelse med spørsmålet om i hvilken utstrekning vi skal spre våre begrensede ressurser. Det finnes dem som mener at Landslaget i større grad bør konsentrere sitt salgsarbeid til bestemte land. Mitt eget syn på dette er, at selv

om vi naturligvis må gi prioritet til visse markeder, har vi et så velassortert «vareutvalg» å by fram at ikke alle varer selger like godt over alt. Vi står overfor et sterkt differensiert marked, og Landslagets virksomhet bør legges an etter det.

— Alt i alt ser De optimistisk på Norges fremtidsmuligheter som turistland?

— Ja, det gjør jeg. Jeg tror vi ikke bare vil kunne følge med i den store ekspansjon som turismen er inne i, men at vi i årene fremover også skal kunne øke vår relative andel av den internasjonale turisttrafikk.

Tabell 1. Innreiste utlendinger¹⁾. 1000.

	1949	1954	1959
Utlendinger i alt	390	807	1600
<i>Etter nasjonalitet:</i>			
Svensker	228	568	1205
Dansker	81	74	123
Finner	7	28	55
Briter	27	44	63
Vest-tyskere	2	15	38
Franskmenn	5	10	12
Andre europeere	13	22	36
Nordamerikanere	23	38	57
Andre	4	8	11
<i>Etter reisemåte:</i>			
Landevei	161	538	1280
Jernbane	128	141	112
Skip	73	96	130
Fly	28	32	78

1) Ekskl. endagsreisende.

prosent i 1949 til 80 prosent i 1959. De absolutte innreisetall er her 8-doblet i løpet av 10-årsperioden. Tollvesenets oppgaver over innpasserte utenlandske motorkjøretøyer viser samtidig stigning fra i alt 64 000 i 1949 til 289 000 i 1954 og 702 000 i 1959. Motorkjøretøyer som er kommet til landet med båt er tatt med i disse tallene. Det er også endagskjøretøyer, som alltid har spilt en stor rolle og som i de senere årene, så langt fram som det foreligger pålitelige oppgaver, har utgjort godt over halvparten av alle utenlandske motorkjøretøyer i Norge. Som en følge av forenklet grensekontroll er det nå ikke lenger mulig å skjelne mellom endagskjøretøyer og andre motorkjøretøyer i statistikken.

3. Valutabalansen.

Det er klart at strømmen av utenlandske reisende legger etter seg en del penger, som bl. a. betyr inntjent valuta for landet. Hvor store beløp det dreier seg om, framgår av utenriksregnskapet (betalingsbalansen). Grunnlaget for opplysningene om valutainntektene av den internasjonale reisetrafikk er her hovedsakelig Norges Banks oppgaver over bankenes omsetning av valuta. Et anslått beløp for «privat clearing» blir dessuten tatt med både som inntekt og utgift.

På inntektssiden av utenriksregnskapet har posten «utenlandske turister» (som gjelder både turister og andre reisende) steget praktisk talt uavbrutt fra 100 mill. kr. i 1949 til 320 mill. kr. i 1959. De absolutte tallene er altså mer enn 3-doblet i 10-årsperioden. Turistinntektenes andel av Norges sam-

Tabell 2. Innpasserte utenlandske og utpasserte norske motorkjøretøyer. 1000.

	1949	1954	1959
<i>Utenlandske motorkjøretøyer inn:</i>			
Svenske	56	263	640
Danske	4	8	17
Finske	1	6	15
Andre	3	12	30
I alt	64	289	702
<i>Herav endagskjøretøyer¹⁾:</i>			
Svenske	32	156	..
Finske	0	1	..
<i>Norske motorkjøretøyer ut i alt</i>			
	46	117	372

1) Svenske og finske motorkjøretøyer som passerte inn og ut samme dag over samme tollstasjon ved grensen mot henholdsvis Sverige og Finland.

De opplysninger som foreligger om antall nordmenn som år om annet reiser til utlandet som turister eller med annet formål, er meget ufullstendige. Som en viss indikasjon på utviklingen må man imidlertid kunne bruke strømmen av norske motorkjøretøyer som har passert grensen på vei til utlandet. Holder vi oss til siste 10-årsperiode, viser statistikken en 8-dobling av denne trafikken (inkl. endagskjøretøyer). Selv om også trafikken med motorkjøretøy ut av landet kanskje har steget sterkere enn trafikken med andre transportmidler, synes det å være grunnlag for å anta at økingen av nordmenns reisetrafikk til utlandet har vært omtrent like sterk som økingen av trafikken av utlendinger til Norge.

Tabell 3. Norges turistinntekter og -utgifter.

År	Inntekter			Utgifter		Netto utgift Mill. kr.
	I alt ¹ Mill. kr.	Pr. utl. Kr.	Andel ² Pct.	I alt ¹ Mill. kr.	Andel ³ Pct.	
1949	100	256	2,2	160	2,8	60
1950	125	234	2,1	186	2,7	61
1951	115	241	1,3	215	2,4	100
1952	145	240	1,6	221	2,4	76
1953	170	247	2,1	225	2,5	55
1954	190	235	2,2	264	2,6	74
1955	220	247	2,2	314	2,9	94
1956	250	256	2,0	310	2,6	60
1957	245	240	1,9	320	2,5	75
1958	290	225	2,4	343	2,6	53
1959	320	200	2,5	380	2,9	60

1) Kilde: Utenriksregnskapet (Betalingsbalansen). 2) Prosent av Norges samlede eksport av varer og tjenester. 3) Prosent av Norges samlede import av varer og tjenester.

lede eksport av varer og tjenester har imidlertid stort sett holdt seg noenlunde uforandret omkring 2 prosent, men med en stigende tendens de siste årene.

Selv om både strømmen av innreiste utlendinger og Nor-

ges valutainntekter av utlendingene har steget i løpet av de siste 10 år, har beløpet pr. utlending vist en synkende tendens. Tar man hensyn til at pengenes kjøpekraft er redusert i løpet av perioden, er det klart at den reelle inntekt pr.

utlending viser en ganske sterk nedgang. Bakgrunnen for dette er den generelle velstandsutvikling som har ført til en «demokratisering» av reiselivet. Stadig større grupper av befolkningen i de ulike land har fått råd til å reise som turister til andre land, men deres økonomiske evne er likevel ikke større enn at de er nødt til å reise billig. Det store og økende innslag av campingturister om sommeren spiller her en stor rolle.

Posten «norske turister» (som gjelder både turister og andre reisende) på utenriksregnskaps utgiftsside har også steget temmelig jevnt siden 1949. Da utgjorde posten 160 mill. kr., mot 380 mill. kr. i 1959. Postens andel av Norges samlede import av varer og tjenester har variert mellom 2,4 og 2,9 prosent i 10-årsperioden.

Stiller man utenriksregnskaps poster «utenlandske turister» og «norske turister» opp mot hverandre, viser nettotallene til dels nokså store svingninger fra år til år, men utgiftene har alltid oversteget inntektene. Nettoutgiftene var størst i 1951 (100 mill. kr.) og minst i 1958 (53 mill. kr.).

Utenriksregnskapet, slik det utarbeides i dag, forteller ikke den hele og fulle sannhet om den internasjonale reisetrafikks betydning for Norges valutabalansen. For det første er studiepenge for norske studenter i utlandet og for utenlandske studenter i Norge tatt med under turistpostene, henholdsvis som utgifter og inntekter. Dette er i samsvar med internasjonale regler, og studiepengene hører vel mer hjemme her enn under andre poster i utenriksregnskapet. Likevel er studiepengene av en helt annen karakter enn vanlige turist- eller reiseutgifter og tilsvarende inntekter. Derfor burde de kanskje holdes utenfor når det gjelder å vurdere inntekter og utgifter i forbindelse med den internasjonale reisetrafikken. I 1958 utgjorde studiepengene ca. 28 mill. kr. på utgiftssiden og ca. 2 mill. kr. på inntektssiden.

De beløp utlendingene betaler for sine reiser med norske ruteskip og fly til og fra Norge er i

Tabell 4. Turismens valutabalansen i en del europeiske land i 1957.¹⁾

Land	Inntekter		Utgifter		Netto Mill. \$
	Mill. \$	Pct. ²	Mill. \$	Pct. ³	
Italia	381,0	9,2	58,3	1,4	+ 322,7
Sveits	278,3	11,8	109,3	4,6	+ 169,0
Østerrike	146,2	11,5	26,3	2,1	+ 119,9
Vest-Tyskland	444,0	4,0	329,0	3,6	+ 115,0
Spania	76,8	10,9	3,2	0,3	+ 73,6
Eire	90,7	16,1	38,9	6,6	+ 51,8
Belgia—Luxembourg	86,0	2,0	64,0	1,6	+ 32,0
Hellas	41,5	10,3	15,2	2,6	+ 26,3
Portugal	24,2	7,9	10,2	2,2	+ 14,0
Danmark	66,0	4,1	55,8	3,5	+ 10,2
Jugoslavia	9,0	1,7	5,1	0,7	+ 3,9
Sverige	88,8	3,0	85,5	2,8	+ 3,3
Island	0,3	0,3	2,4	2,6	÷ 2,1
Finnland	..	..	..	..	÷ 10,0
Norge	34,3	1,9	44,8	2,5	÷ 10,5
Tyrkia	2,6	0,6	14,0	2,9	÷ 11,4
Nederland	66,8	1,8	83,9	2,1	÷ 17,1
Storbritannia og Nord-Irland	361,2	2,4	408,8	3,2	÷ 47,6
Frankrike	135,7	3,0	216,1	3,8	÷ 80,4

1) Kilde: Revue de Tourisme nr. 1, 1960. 2) Prosent av landets samlede eksport av varer og tjenester. 3) Prosent av landets samlede import av varer og tjenester.

utenriksregnskapet ikke tatt med under «utenlandske turister» men under andre poster uten spesifikasjon. Det kan imidlertid neppe være tvil om at også disse beløp, som antagelig kan anslås til ca. 50 mill. kr. pr. år, bør være med når turismens betydning for valutabalansen skal vurderes.

Hvis vi holder studiepengene utenfor, men inkluderer anslåtte beløp for utlendingenes reiser til og fra Norge med norske ruteskip og fly, blir valutaunderskuddet i de fleste årene sterkt redusert. Fra og med 1956 blir resultatet til og med ganske store årlige valutaoverskudd.

4. Norges plass.

Hvordan står egentlig Norge, sammenlignet med andre land, når det gjelder den internasjonale reisetrafikks økonomiske betydning? En tabell som er gjengitt i tidsskriftet «Revue de Tourisme» nr. 1 for 1960, etter oppgaver i «Balance of Payments Yearbook of the International Monetary Fund», kan gi visse holdepunkter for å bedømme dette. Tallene i tabellen er beregnet etter felles internasjonale prinsipper og skulle derfor være så sammenlignbare som mulig. For Norges vedkomme- de er tallene de samme som i

utenriksregnskapet («turistpostene»), omregnet til dollar.

Hvis vi plukker ut de 19 europeiske land som er med i tabellen og ordner dem etter størrelsen av netto valutainntekter av den internasjonale reisetrafikken i 1957, kommer Norge på 15. plass med et negativt beløp på 10,5 millioner dollar. Øverst på listen finner vi Italia og Sveits med kjempemessige valutaoverskudd, men også Østerrike og Vest-Tyskland har overskudd på mer enn 100 millioner dollar hver. I den andre enden av listen ser vi at følgende fire land har større underskudd enn Norge: Tyrkia, Nederland, Storbritannia og Frankrike. Betrakter vi bare inntektssiden særskilt, kommer Norge på 14. plass (blant 18 land) både med hensyn til inntektenes absolutte størrelse og deres andel av de respektive lands samlede eksport av varer og tjenester. På utgiftssiden finner vi Norge på 11. plass (blant 18 land) både for utgiftenes absolutte størrelse og for deres andel av vedkomme- de lands samlede import av varer og tjenester.

Etter dette synes Norge å inn- ta en nokså beskjeden plass blant de europeiske turistland. Bildet blir imidlertid et helt annet dersom man ser de forskjellige lands «turistinntekter» i

forhold til vedkommende lands innbyggertall. En oppstilling av OEEC over de offisielle turistinntekter pr. innbygger i 14 medlemsland i 1956 viser at Norge kommer på 5. plass etter Sveits, Eire, Østerrike og Danmark. Beløpene (omregnet til norske kroner) var henholdsvis 330, 219, 84, 76 og 66. Deretter følger Sverige, Belgia/Luxembourg, Storbritannia, Vest-Tyskland og Nederland med henholdsvis 56, 46, 43, 39 og 37 kroner pr. innbygger. Til slutt kommer Frankrike, Italia, Hellas og Portugal med gjennomsnittsbetløp på henholdsvis 31, 31, 25 og 15 kroner.

5. Forskjellige slags turister.

Det er tidligere nevnt at Norges valutainntekt pr. utlending viser en synkende tendens og at dette henger sammen med «demokratiseringen» av reiselivet. Det er ingen tvil om at det store og økende innslag av utenlandske campingturister (særlig svensker, den dominerende nasjonalitet) spiller en meget vesentlig rolle. De rundspøringer som Hotell- og Turistdirektoratet har foretatt blant utenlandske turister de senere årene, viser dette tydelig. Sommeren 1958 utgjorde således en campingturists pengeforbruk pr. døgn i Norge gjennomgående bare omkring tre fjerdedeler av gjennomsnittsforbruket for alle turister under ett. Både for campingturister og andre turister varierte gjennomsnittsforbruket pr. døgn fra

Tabell 5. Utenlandske turistets oppholdstid og utgifter i Norge sommeren 1958.¹⁾

Nasjonalitet	Alle turister			Campingturister		
	Gj. sn. oppholdstid Døgn	Utgifter pr. person Kr.	Utgifter pr. person og døgn Kr.	Gj. sn. oppholdstid Døgn	Utgifter pr. person Kr.	Utgifter pr. person og døgn Kr.
Svensker	6,1	144	24	5,4	102	19
Dansker	9,4	243	26	8,1	162	20
Finner	5,6	168	30	4,9	112	23
Briter	10,0	339	34	10,9	236	22
Vest-tyskere	9,3	380	41	7,9	237	30
Franskmenn	10,3	595	58	8,2	295	36
Andre europeere	7,9	410	52	10,4	269	26
Nordamerikanere	10,3	1036	101	8,2	612	75
Andre	4,9	372	76	6,0	150	25

¹⁾ Kilde: Hotell- og turistdirektoratets turistundersørring.

den ene nasjonalitet til den annen, men campingturistenes relative nivå var stort sett det samme. Svensker og dansker, dvs. de nasjonaliteter som er sterkest representert i turiststrømmen fra utlandet, hadde det laveste pengeforbruk pr. person pr. døgn, nemlig henholdsvis 24 kr. og 26 kr. for alle turister og 19 kr. og 20 kr. spesielt for campingturister. Av de viktigste europeiske nasjonaliteter hadde franskmennene det høyeste forbruk, med 58 kr. for alle turister og 36 kr. for campingturister. I en klasse for seg er nordamerikanerne med et gjennomsnittsforbruk på 101 kr. for alle turister og 75 kr. for campingturister.

Både på grunn av lavt gjennomsnittsforbruk pr. døgn og på grunn av stort sett kort oppholdstid i landet legger den enkelte turist fra de nordiske land mindre penger etter seg i Norge

enn den enkelte turist fra andre land. Det veldig antall av nordiske turister gjør likevel at de spiller en meget stor rolle for Norges samlede valutainntekter av turisttrafikken.

6. Fremtiden?

Den internasjonale turismen vil etter all sannsynlighet fortsette å øke sterkt i årene som kommer. Det er ikke godt å si om økningen vil føre til netto valutainntekter eller netto valutautgifter for Norge. Hvis man ikke stirrer seg blind på den rent økonomiske side av saken, er imidlertid dette spørsmål ikke så viktig. Turismen har også i høy grad en kulturell side, og fra kulturelt synspunkt er det like viktig at trafikken øker fra Norge som at den øker til Norge. Trafikkøkningen vil i alle tilfelle gjenspeile en økt levestandard som det er grunn til å glede seg over.

«Studentenes sommerturer»

Universitetskurs på alle trinn i mange land

Arbeidsleire med internasjonalt miljø i England

Feriekurser til Frankrike, Italia, Spania

Billetter til studentfly og -tog, dessuten til ordinære ruter

Be om program hos

Norsk vegpolitikk i turismens lys

Av cand. oecon. Egil Killi

Både i tidligere og nåværende krav om bygging eller utbedring av veger vil man som oftest blant argumentene for prosjektene finne anført den turisttrafikk og de turistinntekter som vil følge i vegens kjølvann. Hvorvidt norsk vegpolitikk hittil har vært påvirket av slike hensyn, eller i hvilken utstrekning turismens interesser er blitt tilgodesett ved utbyggingen av det offentlige vegnett, vil det her ikke bli gjort noe forsøk på å vurdere. Sannsynligvis har det offentliges vegpolitikk for det vesentligste vært bestemt av andre faktorer, slik at turismens utvikling og turistnæringens lokalisering har vært en følge av vegnettets utbygging og ikke omvendt.

I stedet for å vurdere vår vegpolitikk i lys av turismen skal vi heller gjøre et forsøk på å gjøre oss opp en begrunnet mening om hvordan og i hvilken utstrekning vår fremtidige vegpolitikk bør komme turismens interesser og behov i møte.

Med utgangspunkt i det offentliges på forhånd anstrengte investeringsprogram og det store behov for utbygging og utbedring av vårt vegnett som følge av en forventet rask ekspansjon i bilismen, er det ganske klart at såvel vegbevilgningenes totale størrelse som veganleggenes prioritering i årene fremover må baseres på lønnsomhetskalkyler i den grad dette er mulig. I denne sammenheng bør ordet lønnsomhet tolkes i videste forstand. Det må tas hensyn både til direkte og indirekte nyttevirksomheter av veginvesteringene så langt man har beregningsmessig eller vurderingsmessig grunnlag for å bringe lønnsomheten på det rene.

Turismens innflytelse på norsk vegpolitikk i offentlig regi kan derfor neppe komme i betraktning på annen måte enn gjennom sin nytte eller inntektskaping sett ut fra en totaløkonomisk synsvinkel. Her kommer det, etter min mening, viktige moment inn at det fra statens side ikke vil være riktig, uten videre, å ta i betraktning slik inntektskaping av turismen som kommer i stand i ett distrikt på bekostning av andre. Antagelig er det svært vanlig at de turistinntekter som anføres i forbindelse med fremsatte vegkrav bare er en slik påregnet overføring av turistinntekter. Dersom dette er riktig, vil det også være en uheldig nasjonaløkonomisk disponering å la den offentlige vegbygging bli et mere eller mindre formålsløst middel i distriktenes innbyrdes konkurranse om inntektene av turismen.

Dette er et forhold blant flere andre som gjør at man bør være forsiktig med å blande turisttrafikken sammen med annen trafikk i slike investeringskalkyler som danner grunnlag for veganleggenes prioritering.

La oss da se på noen av de viktigste komponenter i et veganleggs lønnsomhetskalkyle. Som alle andre kalkyler av denne art har den en utgiftsside og en inntektsside. I denne forbindelse er det ingen grunn til å gå inn på utgiftssiden som består av vegenes anleggskostnad og de løpende driftskostnader. Inntektssiden kan vi for de etterfølgende drøftinger dele opp i tre hovedkomponenter:

1. Innsparing i trafikantenes materialkostnader (olje, bensin, gummi m. v.) som følge av veginvesteringen.
2. Innsparte tidskostnader for trafikantene som følge av investeringen.
3. Indirekte nyttevirksomheter i form av inntekter av nye ressurser som kan utnyttes som følge av veginvesteringen.

For den yrkesmessige trafikk er materialkostnadene bestemt av kostnadene pr. km og antall km som må kjøres mellom på forhånd gitte geografiske punkter. For denne del av trafikken blir problemet å minimalisere kostnadene under hensyntagen til at såvel start som mål for kjøringen er betinget av næringslivets og bosettingens lokalisering.

For turisttrafikken blir problemet ofte et noe annet. Her er ikke reisesens mål i samme grad gitt på forhånd. Her kan det like gjerne være et ønske å få «sett mest mulig» i løpet av en viss tid eller innenfor en viss utgiftsramme. Mens den yrkesmessige trafikk alltid er interessert i den korteste veg mellom to punkter kan turistene være interessert i den lengste eller lengre veg. Eksempelvis vil det sikkert fra et turistmessig henseende knytte seg store betenkeligheter til å korte inn en høyfjellsveg ved bygging av tunneller.

Fra turismens synspunkt er det vel derfor så og si bare kilometerkostnadene som er av interesse. Dette vil igjen si at det først og fremst er vegenes vedlikehold som interesserer og i mindre grad deres tracé.

Ser vi dernest på tidsbesparelsene har vi problemer av samme art. Satt litt på spissen kan man si at det ikke er mulig å feriere hverken mer eller mindre om vegnettets utbedres. Det man kan oppnå er å nå fjernere mål for feriereisene eller å tråle områdene bedre i løpet av den tid som blir avsatt til ferier.

Et neste spørsmål blir i hvilken utstrekning turistenes innsparte kjørekostnader (i form av materialkostnader eller tidskostnader) kan regnes som samfunnsmessige inntektselementer i våre investeringskalkyler. Her blir det blant annet spørsmål om mindre kilometerkostnader bare

medfører lengre reiser eller om innsparingene blir anvendt til andre formål.

Hvilken samfunnsmessig betydning det har at norske turister sparer materialkostnader på sine ferieturer i Norge kunne sikkert gjøres til gjenstand for vidløftige diskusjoner, men så langt jeg kan følge problemet finner jeg ikke annen betydning av dette enn at det i beste fall kan avholde en del nordmenn fra å henlegge sin biltur til land med bedre veger. Jeg tror at differansen mellom kjørekostnadene hjemme og i utlandet skal bli av betydelig størrelse før dette får noen særlig innflytelse på valg av feriested. Videre skal det være usagt av meg hvorvidt det å feriere i utlandet framfor å feriere innenlands er til gagn eller skade for norsk økonomi.

Ser vi på de tilsvarende forhold for utenlandske turister, blir spørsmålet hva deres innsparing av materialkostnader betyr for vårt land. Man kunne fristes til å si at jo dårligere veger vi hadde desto større ble materialkostnadene og jo større inntekter fikk vi av de utenlandske turister. I relasjon til den utenlandske turisttrafikk blir vel problemet bare å ha så gode veger at turistene ikke lar være å komme til landet. I denne sammenheng spiller da også vegenes tracé en underordnet rolle.

Hva angår tidsbesparelsene tror jeg neppe noen vil verdsette særlig høyt den innsparte kjøretid pr. km under feriereiser. Dette ikke fordi ferietiden menes å være av liten verdi, men fordi det foreligger så mange alternative muligheter for utnyttelse av en ferie, selv med bil, at grensenytten av å anvende ferietiden akkurat på en bestemt vegstrekning eller en bestemt reiserute må forutsettes å være svært liten.

Jeg har gått ut fra at begrepet turisme ikke skal omfatte den «daglige» rekreasjon og week-end-turer, som særlig for bybefolkningen kan ha en vesentlig betydning for arbeidsevne og arbeidsinnsats. For slik fritidskjøring vil problemene stille seg noe annerledes fordi man her er langt mere bundet av mål for reisene og ikke har de samme muligheter for alternativ anvendelse av fritiden. Her kan man med en viss rett betrakte materialkostnadene som nødvendige utgifter til inntekts ervervelse og regne med at muligheter for innsparte kostnader er av mer vesentlig betydning for den enkeltes velferd. Innspart kjøretid i denne sammenheng kan også til dels være et spørsmål om enten å få «utnyttet» fritiden eller ikke.

Til slutt gjenstår spørsmålet om de indirekte nyttevirksomheter av veginvesteringer, herunder om vi kan regne med en nettoøkning i turismen som følge herav og om dette har noen betydning for oss i form av noe vi kan kople inn i en lønnsomhetskalkyle.

Turismens nasjonaløkonomiske betydning blir behandlet på annet sted i dette nummer av Sosialøkonomen. La meg bare få peke på at det ikke er nok bare å ta hensyn til de umiddelbare virkninger med hensyn til f. eks. inntektskaping og valutainntekter. Det er turismens sluttvirkninger på vår økonomi, så langt vi kan følge

«ringene i vannet», som blir avgjørende. I spørsmålet om påtenkte veginvesteringer (eller andre) er det også de marginale virkninger på vår økonomi som bør telle (eks. «det er ikke sikkert vi er tjent med mer turisme enn det vi har»).

*

Det ser for meg ut som om norsk vegpolitikk ikke i noen vesentlig grad kan tenkes å bli utformet ut fra turismens behov spesielt, dersom en økonomisk motivering skal legges til grunn. I den grad turismen har betydning for landet, vil det sannsynligvis være tilstrekkelig å holde et vegnett i slik stand vedlikeholdsmessig, at turistene ikke av den grunn velger andre land for sin ferie. Et godt vedlikehold vil imidlertid ha større betydning for den yrkesmessige trafikk, så selv om turismen må tilpasse seg de veger vi av andre grunner finner hnsiktsmessige, tror jeg ikke vi vil bli skadelidende under en slik vegpolitikk.

*

Selv om det er selvsagt, vil jeg gjerne understreke at disse synspunkter står for min egen regning og at de er fremsatt uten påvirkning eller medvirkning fra ansvarlig hold i den institusjon jeg er ansatt i. Det har også vært såvidt liten tid til å overveie problemet at det som er anført ikke bør tas som annet enn noe jeg har «tenkt høyt» i et par ettermiddagsstunder.

Internasjonal statistikk for storbyer

Det internasjonale statistiske institutt med sete i Haag har etter krigen arbeidet med utsendelsen av en serie statistiske publikasjoner, «International Statistics of Large Towns». Publikasjonene gir oppgaver for ca. 250 europeiske byer med over 100 000 innbyggere. Et utvalg som representerer presidiet i The International Association of Municipal Statisticians har ansvaret for opplegget av publikasjonene som blir redigert av presidiet enkelte medlemmer.

Hittil er det sendt ut følgende publikasjoner:

- A.1. Population and Vital Statistics of Large Towns 1946—51.
- A.2. Population and Vital Statistics of Large Towns 1946—53.
- B.1. Housing and Building Statistics 1946—53.
- C.1. Economic Data of Large Towns 1950—54.
- D.1. Public Utility Services and Transport in Large Towns 1950 and 1955.

To bind om henholdsvis kulturstatistikk og sosialstatistikk er under forberedelse.

Hvert av bindene A.1.—C.1. koster 15 hollandske floriner og bind D.1 koster 12.50 fl.

På presidietts møte i Barcelona høsten 1959 ble det bestemt at det skulle arbeides for å henlede oppmerksomheten på disse publikasjonene.

Publikasjonene kan kjøpes ved henvendelse til The International Statistical Institute, 2 Oosduinlaan, Haag, Holland.

Bør turistnæringen utvides?

Noen provoserende refleksjoner

Vi satt sammen noen økonomer en kveld, og samtalen kom inn på turistnæringen. Vi hadde ingen eksakte kunnskaper om denne næringen, men det er det vel ikke mange som har. Etter at tungebåndet hadde blitt løst opp av en pjofter, var det i grunnen ikke så vanskelig å komme med uttalelser trass i manglende viten. Jeg har tillatt meg å skrive ned noen av de uttalelsene som falt, i håp om at noen vil la seg irritere så meget at de setter seg ned og arbeider med saken. Dette kunne kanskje føre til at vi kunne få vite litt om turistnæringen.

Bør turistnæringen utvides? Spør vi en reiselivsmann vil han selvsagt svare ja. Dette behøver ikke å bety noe annet enn at det rent partielt vil være en fordel for dem som er ansatt i reiselivet at turistnæringen blir utvidet. Det behøver ikke å ligge noen annen begrunnelse bak de «positive» uttalelser om turistnæringen som faller fra reiselivsfolk.

Det er ett hovedargument som alltid går igjen når turistnæringen skal forsvares. Argumentet har, eller synes i alle fall å ha, en veldig slagkraft til tross for at det er ganske enkelt, nemlig «turistnæringen skaffer landet valuta». Det reelle innhold i dette argument synes ikke å være annet enn at turistnæringen er en eksportnæring. Argumentet mister noe av sin slagkraft ved denne omformuleringen. Det må i alle fall være anledning til å diskutere om vi bør utvide eller innskrenke denne næringen likevel. Kanskje det er andre eksportnæringer som heller bør utvides, og kanskje kan turistnæringen bare utvides på bekostning av disse alternative eksportnæringer. Selv om dette ikke er tilfelle, er det heller ikke sikkert at vi skal utvide turistnæringen.

Det finnes folk som påstår at Norge henger etter i utbygging av turistnæringen fordi vi har underskudd på «turistbalansen». Dette betyr at nordmenn bruker mere penger i utlandet enn utlendingene bruker i Norge. Dette resonnementet har selvsagt ingen mening. Vi måtte f. eks. hurtigst mulig ta opp bilproduksjon her i landet for at det skulle gå like mange norskproduserte biler til utlandet som det går biler av utenlandsk fabrikat her i Norge. Når vi skal avgjøre om vi skal ta opp bilproduksjonen eller ikke her i landet, er det naturligvis helt andre ting som må ligge til grunn. Hvis vi er i stand til å finansiere våre utenlandsreiser ved f. eks. en utbygging av aluminiumsindustrien, så er selvsagt de pengene vi tjener på denne måten minst like gode som de vi tjener på turistnæringen.

Nå kan en selvsagt spørre seg om det er noen vits i å diskutere om vi skal ha turistnæring eller ikke. Kan ikke det overlates til kreftenes frie spill? Det kunne en kanskje gjøre, hvis det ikke var fordi det fra reiselivshold kreves endel sentrale beslutninger for at turistnæringen skal kunne utvide. Hensynet til turistnæringen brukes som proargument for en hel masse av de tiltak som krever sentrale beslutninger. Utbygging

av kommunikasjonene er kanskje det viktigste eksempel her. Direkte reklame for Norge som turistland finansieres vel også delvis over de offentlige budsjetter, eller i alle fall via innsamlinger eller tivolier eller forskjellige andre måter som ikke belastes turistnæringen som næringsgren direkte. At det totalt sett er ønskelig å bedre forholdene i kommunikasjonssektoren her i landet betyr ikke at alle argumenter som fører fram til denne konklusjonen er like gode. Når det gjelder de mer offentlige midler som brukes til turistreklame, er det i alle fall ikke tvilsomt at disse har alternative anvendelsesmuligheter.

Det er også en rekke ikke-økonomiske argumenter som kommer inn i diskusjonen om turistnæringen. De viktigste er kanskje slike som internasjonal forbrødring, opparbeidelse av norsk good-will i utlandet o. l. Disse ikke-økonomiske faktorene kan selvsagt i annen omgang ha økonomiske virkninger som f. eks. indirekte reklame for norske produkter e. l., men det er vel vanskelig å anslå størrelsesordenen av disse. Av andre ikke-økonomiske virkninger kan vi nevne at stor trafikk ute i naturen veier negativt for mange. Et godt og populært fiskevann er jo en logisk uhyrlighet.

At en næring er valutaskapende behøver selvsagt ikke bety at det er en eksportnæring. Sammenhengen her er ikke så enkel. Videre behøver ikke en næring som er valutaskapende å være en god næring for det. Likevel kan det kanskje ha sin interesse å diskutere de forskjellige eksportalternativer og se om turistnæringen kan hevde seg her. Vi kan kanskje prøve om teorien om de komparative kostnader kan hjelpe oss litt. Hvis vi litt grovt sier at det vi eksporterer til turistene stort sett er tjenester av et slikt slag at hver turist krever så og så mange arbeidstimer pr. døgn, og at dette er det samme antall arbeidstimer i Norge som andre steder i verden, så er det ikke vanskelig å komme fram til noen konklusjoner. Det ville da være slik at de landene som hadde lavest levestandard burde bli de største turistlandene. Amerikanerne er så flinke til å lage biler at det å bo på et amerikansk hotell som turist i 3 måneder koster like meget som å kjøpe en bil. Selv om vi ser bort fra at det koster noe å hoppe over «dammen», er det liten grunn til å tro at Amerika ville bli et populært ferieland for f. eks. nordmenn. Hvis det derfor er slik at Norge har en relativt sett høy levestandard, så skulle dette være et argument for at vi skulle overlate til andre land med lavere levestandard å eksportere tjenester. Det kan kanskje være morsomt å reflektere litt over hvorfor vi ikke har gjort det.

Det påstås at Norge er et billig turistland. Dette kan kanskje henge sammen med at vi har en elendig service. Vi gjør altså lite for turistene våre, slik at det bak hvert turistdøgn ligger et mindre antall arbeidstimer her i landet enn hva det gjør i andre land. Arsaken til at turistene kommer til Norge på tross av

(Forts. side 18).

HAR DU LEST?

Utdanning og økonomisk vekst

I *Nationaløkonomisk Tidsskrift* nr. 5—6 1959 skriver *Erik Ib Schmidt* om den «menneskelige faktor» og økonomisk vekst. Forfatteren gir innledningsvis visse anslag over hvor stor del av nasjonalproduktet som de vest-europeiske land i dag satser på forskning og teknisk utdanning. Deretter peker han på hvor vanskelig det er å finne et mål for den virkning som disse «investeringene» har på produksjonsveksten. Dette skyldes, sier forfatteren, dels at det er en nøye sammenheng mellom på den ene side utgifter til undervisning og forskning, og på den annen side investering i realkapital. Det forhold at en må regne med visse «tidsmessige forskydninger» mellom innsats og resultat kompliserer måleproblemet ytterligere. I siste del av sin artikkel kommer Schmidt inn på betydningen av reformer i undervisningssystemet, med sikte på å gjøre «investeringene» på dette område økonomisk sett mer effektive.

I *Nordisk Landbruksekonomisk Tidsskrift*, nr. 1/1960, skriver direktør *Karl Olov Andersson* om «Vilken storleksgruppe av jordbruk ger den bästa lönsamheten?» Undersøkelser som er foretatt i Sverige tyder på at lønnsomheten er best ved middelsstore bruk med åkerareal på 30—100 dekar. Her ligger brukerens årlige arbeidsinntekt på ca. kr. 8 500,—. Storgårdene synes å ligge betraktelig etter i lønnsomhet og reell arbeidsinntekt. Forfatteren søker å klarlegge årsakene til dette, særlig under henvisning til at forholdet til dels synes å være det motsatte innen industrien og næringslivet ellers.

Bruksstørrelsen i jordbruket

Industriens lokalisering

Geograf *Magne Helvig* behandler «Industristruktur og industrilokalisering i Oslo-området» i en artikkel i *Norges Industri*, nr. 8/1960. Forfatteren gir en oversikt over utviklingen hittil og de forandringer i lokaliseringsmønsteret som særlig desentraliseringen har ført til; deretter belyses forholdene slik de er i dag, og til slutt gis noen synspunkter på den framtidige utvikling. Oslo har mer og mer utviklet seg i retning av en administrasjons-, distribusjons- og service-by, og kan ikke lenger regnes som utpreget industriby. Mye taler for at «Romeriksbyen» vil utvikle seg til et viktig industrisentrum.

De som ikke hadde anledning til å høre cand. oecon. *Tore Thonstad* da han i vinter holdt et par utmerkede radioforedrag om nasjonalbudsjettering, vil kunne ta igjen det forsømte ved å lese hans artikkel «Nasjonalbudsjettet som hjelpemiddel i den økonomiske politikk» i *Sparebankbladet*, nr. 4/1960. Forfatteren behandler tre hovedspørsmål: Statsbudsjett kontra nasjonalbudsjett, planbudsjett kontra prognosebudsjet, og nasjonalbudsjetteringens rolle under henholdsvis statsregulert og «fri» økonomi. Til belysning av problemet drøftes en del eksempler fra norsk nasjonalbudsjettering. Forfatteren kommer også inn på nasjonalbudsjettering i andre land, særlig i Nederland.

Nasjonalbudsjettering

Investering i en lineær produksjonsstruktur

Av cand. oecon. Tor Rødseth

For dem som kjenner til lineær programmering som hjelpemiddel til analyse av en bedrifts produksjonstilpassing, er det velkjent at Simplex-løsningen også gir data som kan brukes ved overveielser omkring kapasitetsøkning av de faste faktorer. Slike opplysninger gis i de såkalte «shadow prices» som er et biprodukt av løsningen. Litteraturen er imidlertid svært sparsom på dette feltet, så det har en viss interesse å betrakte dette investeringsproblemet generelt.

Vi kan starte med et enkelt produksjonstilpassingsproblem. Vi tenker oss et fast produksjonsanlegg, og regner med at det ikke finnes andre begrensninger for tilpassingen enn de som er gitt via kapasitetene på de faste anlegg. Videre tenker vi oss faste priser og konstante variable kostnader pr. produktenhet. Prisen pr. enhet av et produkt minus de variable kostnader som kan tilføres en enhet av produktet, kan vi med støtte i bedriftsøkonomisk terminologi kalle *dekningsbidraget* pr. produktenhet (bidraget til dekning av de faste kostnader). Vi kan kalle disse enhetsbidragene d_i , og produktmengdene x_i . I et slikt tilpassingsproblem har vi videre gitt matriksen av input-output-koeffisienter A , som beskriver hvor mye av hver av de m kapasiteter hvert av de n produkter legger beslag på. Endelig kan vi tenke oss gitt tallmessige uttrykk for kapasitetene k_i .

Det lineære programmeringsproblem som svarer til dette statistiske produksjonstilpassingsproblem kan skrives slik:

Problem I Maksimer $R = DX$
under bibetingelsene
(1) $AX \leq K$
(2) $X \geq 0$

hvor R er overskuddet (samlet dekningsbidrag), D er linjevektoren som beskriver dekningsbidragene, X en kolonnevektor som angir produktmengdene, og K er en kolonnevektor som beskriver kapasitetene (f. eks. maskintid i de enkelte avdelinger pr. periode).

Dette problemet kan så løses etter vanlig oppskrift. Løsningen er en optimal «product mix», hvor vi bl. a. finner (vanligvis) at enkelte mulige produkter ikke vil være med i løsningen, dvs. det optimale program vil bare inneholde et utvalg av mulige produkter.

La oss så se på spørsmålet om å utvide kapasiteten til de faste faktorene. Først kan en spørre seg om hva målsettingen ved en slik investering er. Hensikten ved å investere i en slik prosess er vel at en ønsker å oppnå størst mulig profitt etter at investeringen er foretatt, under det gitte

investeringsbeløp. En nærliggende fremgangsmåte vil da være følgende: Av optimalløsningen kan en se hvorledes de enkelte kapasiteter begrenser en videre økning av profitten. Dette kan avleses direkte av simplex-tabellen. En kan så tenke seg å starte med å investere i den mest begrensende sektor. Etterhvert vil en da komme til et punkt hvor en annen kapasitetsgrense blir nådd. Fra det punkt måtte en investere simultant i to sektorer til en nådde en ny kapasitetsgrense, deretter investere simultant i tre sektorer osv. inntil en har brukt opp hele det disponible investeringsbeløp.

Ved denne prosessen har vi tenkt oss utvalget av produkter konstant. Så snart vi kan utvide kapasiteter, kan det imidlertid tenkes at et nytt utvalg av produkter vil være optimalt, og at dette utvalg stadig vil forandre seg etterhvert som vi kan løfte opp kapasitetsgrenser. Ved såkalt *parametrisk programmering* kan en få oversikt over stabiliteten av optimalløsningen, dvs. hvilke parameterendringer som kan foretas uten at optimalutvalget forandres. Denne teknikken skulle derfor også kunne brukes ved investeringsoverveielser i en prosess av denne typen.

En mere generell betraktningssmåte er vel å se de to problemer — investeringen og produksjonstilpassingen — i sammenheng. Eller mere presist: investeringsproblemet kan ses som et *produksjonstilpassingsproblem med variable kapasitetsgrenser*. Dette bringer oss til følgende formulering: sett at vi har et beløp B til rådighet for nyinvestering, dvs. kapasitetsøkning i den samme produksjonsprosessen som ovenfor. For enkelthets skyld kan vi tenke oss at en kapasitetsutvidelse på en enhet for faktor nr. i koster c_i kroner. La oss tenke oss at vi øker kapasiteten i denne sektor med y_i enheter. Under disse omstendigheter vil vi kunne formulere tilpassingsproblemet ovenfor på nytt, idet vi nå tar hensyn til kapasitetsutvidelsen. Det som skjer med problemet *I* ovenfor er at hver ulikhet i (1) får et tillegg y_i på høyresiden, og at vi føyer til en ny restriksjon som er avledet av begrensningen på investeringsbeløpet. Tilleggene på høyresiden er nye variable i problemet, og for at problemet fortsatt skal være et ordinært lineært programmeringsproblem, må disse tilfredsstille ikkenegativitetsbetingelsen. Dvs. vi regner ikke med muligheten for innskrenkning i delkapasitetene. Dette reduserer noe av generaliteten, men er vel oftest realistisk.

Det nye lineære programmeringsproblem vi da får, har følgende form:

Problem II Maksimer $R = DX$

under bibetingelsene

- (1) $AX \leq K + Y$
- (2) $X, Y \geq 0$
- (3) $CY \leq B$

hvor Y er en kolonnevektor som inneholder de nye variable — kapasitetsutvidelsene, og C en linjevektor som inneholder kostnadene pr. enhet kapasitetsutvidelse.

Dette er også et ordinært lineært programmeringsproblem som kan løses ved kjent teknikk. Løsningen gir oss den nye optimale «product mix», etter investeringen, samt kapasitetstilleggene. Jeg har ikke tatt kostnadene ved investeringen (rente) med i preferansefunksjonen, men dette skaper ingen prinsipiell endring av problemet.

Når vi er kommet så langt, er det ikke noe i veien for å tenke seg at K er en nullvektor, dvs. at vi ikke har gitt noen kapasitet på forhånd. Dette betyr ikke noe annet enn at vi i stedet for den partielle utvidelse av kapasiteten i et eksisterende anlegg nå ser på en totalinvestering eller en startinvestering. Problemet blir ikke vesentlig endret ved dette.

Endelig kan vi også tenke oss B som en variabel i stedet for, som hittil, en konstant. Vi kan da tenke oss at det er en pris (rente) på denne størrelsen, samtidig som den blir begrenset oppad. Vi får nå følgende utgave av investeringsproblemet:

Problem III Maksimer $R = DX - rB$

under bibetingelsene

- (1) $AX \leq K + Y$
- (2) $X, Y, B \geq 0$
- (3) $CY \leq B$
- (4) $B \leq B_0$

hvor r er prisen på finansieringskapital, og B_0 er den øvre grense på tilgangen.

I praktiske problemer må en regne med at det også kan finnes restriksjoner i problemet som ikke kan påvirkes ved investering, det er nok å nevne råstoffer til fiskeforedling eller treforedling. Dette har vi sett bort fra her. Slike forhold vil selvsagt påvirke løsningen av problemet, og generelt sagt vil en slik restriksjon ofte føre til at det eksisterer en øvre grense for den investering som er lønnsom. Dvs. utover en viss grense er det ikke behov for ytterligere finansieringskapital. Dersom det ikke finnes slike «ubevegelige skranker», og tilgangen på finansieringskapital er ubegrenset, vil en kunne tenke seg å få en uendelig løsning, så lenge det finnes lønnsomme prosesser.

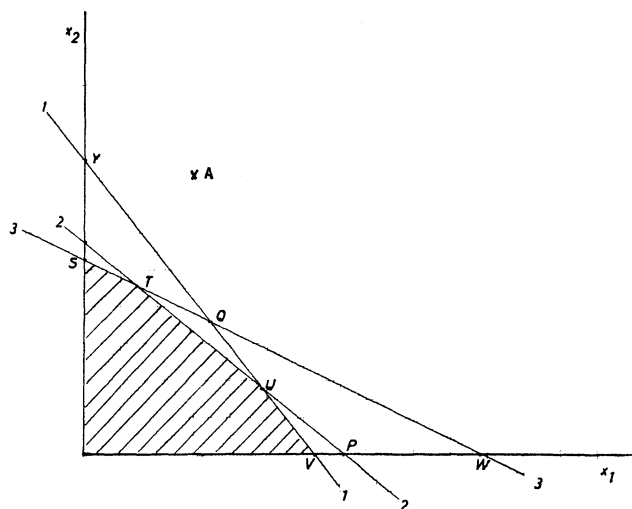
I problemer som II og III ovenfor kan det forstås oppstå mange ulike situasjoner som ofte svarer godt til situasjoner bedriftsledere vil kjenne igjen fra praktiske investeringsoverveielser, og som ofte er mere realistisk enn investerings-teoriens tradisjonelle forutsetning om ubegrenset finansieringskapitaltilgang til fast rente. I stedet for å gå inn på slike muligheter skal vi se litt nærmere på problemstrukturen i de tre til-

fellene. Det første vi kan gjøre er å sammenfatte noen opplysninger om hvert av de tre problemene ovenfor, i følgende tabell:

	Problem I	Problem II	Problem III
Antall variable (inkl. slackvariable)	$n+m$	$n+2m+1$	$n+2m+3$
Antall ligninger	m	$m+1$	$m+2$
Maksimalt antall positive variable i løsningen	m	$m+1$	$m+2$
Minimum antall variable lik null i løsningen	n	$n+m$	$n+m+1$

Hvis vi nå ut fra problem I trekker inn muligheten for investering (dvs. problem II) ser vi at vi får inn $m+1$ nye variable i problemet. Samtidig kan bare maksimalt én ny variabel bli positiv. Nå er det klart at dersom alle produkter legger beslag på alle faste faktorer (dvs. intet element i A er null) så vil alle y -variable etterhvert måtte bli positive når investeringsbeløpet øker og det lønner seg å investere.

Dette betyr ikke noe annet enn at variable som var positive i optimalløsningen av problem I blir null i optimalløsningen av problem II. Dette kan i prinsippet skje på to måter: enten kan vi få istand en *harmonisering* av produksjonskapasitetene, dvs. at slackvariable som var positive i løsningen av I blir null. Den andre muligheten er en *spesialisering* av produksjonen, slik at produkter som før ble produsert i positive mengder nå blir tatt ut av det optimale program.

Hvis vi nå tenker på hva som kan skje ved en slik investering, kan det være nyttig å betrakte et enkelt grafisk eksempel. I diagrammet er mulighetsområdet i problem I skravert. Vi har her tenkt oss et enkelt problem med to mulige produkter, produsert ved hjelp av tre (avdelinger) faste faktorer, hvis disponible mengde vi kan øke ved investering. Vi ser bort fra muligheten for degenerasjon i problemet. I løsningen av pro-

(Forts. side 19).

Norsk teoretisk sosialøkonomi etter 1840-årene¹⁾

Noen hovedtrekk i utviklingen

Av cand. oecon. Kåre Amundsen

1. Innledning.

Samfunnsstrukturen som sosialøkonomene skal forklare de lovmessige sammenhengene i, er *ikke* konstant, men gjennomgår stadig en utvikling.

Dette forhold får betydning for de teorier som blir utviklet på de enkelte feltene av økonomien. Til de ulike historiske situasjoner, karakterisert ved at samfunnsforholdene er forskjellig, vil forskjellige teorier kunne bli utviklet. Videre vil problemer som det kan være aktuelt å få løst i en situasjon være av mindre betydning enn andre problemer, eller ikke finnes i en annen situasjon.

Den sosialøkonomiske vitenskap har som oppgave bl. a. å klarlegge de lovmessige sammenhengene mellom de økonomiske fenomenene, slik at en mest mulig *riktig* politikk kan bli fulgt for å oppnå de *mål* en måtte ha med den økonomiske virksomheten til enhver tid. Her skulle da de sosialøkonomiske teoretikere kunne gi riktige forklaringer på de økonomiske sammenhengene i enhver situasjon samfunnet måtte komme opp i. I alminnelighet synes dette å være vanskelig for de sosialøkonomiske teoretikere. De har lett for å være dogmatiske og tilpasse teorier utviklet under en annen historisk gitt situasjon til en ny og forandret historisk gitt situasjon. Først etter en tid da det er helt åpenbart at de eldre teorier ikke passer for de nye forholdene, dukker det opp nye adekvate teorier.

Når økonomiske teoretikere skal greie ut om lovmessigheter i det økonomiske liv, vil det også komme inn *vurderingsmessige* forutsetninger ved analysene. Vi har *grupper* i samfunnet som kan ha ulike økonomiske interesser. Utformingen av teoriene på de enkelte områdene vil her være forskjellig alt etter *hvilke* interessegruppers vurderingsmessige forutsetninger som blir lagt til grunn ved analysen. Måten analysen blir lagt an på, og de begreper og den terminologi som blir benyttet blir formålsbestemt og påvirket av bl. a. bakenforliggende økonomiske selvinteresser eller gruppeinteresser.

De økonomiske teorier vil ikke stå «nøytrale» overfor den økonomiske utviklingen.

Anvisninger på en bestemt økonomisk politikk fra en lærebygning som står i *opposisjon* til en bestående samfunnsordning vil, om de blir fulgt, direkte *endre* samfunnsordningen.

De anvisninger som blir fulgt fra en lærebygning som *ikke* tar sikte på å endre de bestående samfunnsforholdene vil derimot være med til å legge forholdene til

rette for en *best mulig gjennomføring* av den økonomiske politikken i samsvar med de mål en har, innenfor det bestående samfunnssystems ramme.

I de enkelte økonomisk-politiske tilfellene kan det være at avgjørelser blir tatt *på tvers* av de anvisninger som økonomer med samme politiske oppfatning kan gi. Slike «urasjonelle» adferder kan ha *mange* årsaker. Bl. a. kan det være spesialinteresser tilstede, liten tiltro til de sosialøkonomiske teorier o. l.

Selv om anvisninger fra en opposisjonell lærebygning *ikke direkte* skulle bli fulgt i den praktiske politikken, så kan disse få *indirekte betydning* for den praktiske utviklingen ved at den aktuelle politikken kan bli *endret endel*, i forhold til den politikken en hadde hatt om ingen opposisjonell teori hadde vært tilstede.

Når vi ser på den økonomiske utviklingen i samfunnet over tiden, kan vi avgrense visse perioder, der hver periode skulle ha bestemte *karaktéristiske* egenskaper. Dette vil ikke si at samfunnet er stasjonært innenfor en periode og plutselig endrer seg fra en periode til en annen. Det skjer imidlertid en *gradvis* overgang fra en samfunnstilstand til en annen, og etter hvilket kriterium vi inndeler etter, vil vi få forskjellige periodeinndelinger.

Tar vi for oss det norske samfunnet i tiden ca. 1840—1955, kan hele dette tidsrommet betraktes som en periode, nemlig den *industrialistiske* periode i norsk økonomisk historie. Dette tidsrommet kan vi videre dele opp i flere underperioder, etter et vesentlig realøkonomisk kriterium f. eks. på denne måten:

I tiden 1840—1890 har vi en periode der overgangen til et privatkapitalistisk industrisamfunn foregår. I perioden 1890—1940 har vi så et utviklet industrisamfunn i vekst, men med sterke forstyrrelser i det økonomiske liv. 1940—1945 er en periode med fullstendig krigsøkonomi, mens perioden 1945—1955 kan karakteriseres som en periode der vi har et statsdirigert privatkapitalistisk industrisamfunn i stadig vekst uten slike sterke forstyrrelser som fantes i perioden 1890—1940.

2. Perioden ca. 1840—1890.

Overgangen til et industrisamfunn i Norge, kom til å foregå i *liberalismens* tegn, der en etterklassisk lærebygning kom til å dominere den økonomiske tenkningen i hele perioden.

A. M. Schweigaard hadde tidlig tatt et liberalistisk standpunkt og gikk inn for at alle virksomheter skulle arbeide under konkurranse innenlands og i konkurranse med utlandet. Ifølge den klassiske læren skulle en da også få en størst mulig produksjon ved de gitte midler

1) Jeg takker dosent Leif Johansen for kritikk under utarbeidelsen av manuskriptet.

som sto til rådighet for produksjonen. Schweigaard var imidlertid ikke noen overdreven liberalist som gikk inn for å fjerne ethvert spor av den tidligere *merkantilistiske* samfunnsordningen. Et visst tilsyn med det økonomiske liv, ut fra et «landsfaderlig» syn, mente han at staten måtte ha. På denne måten skulle en da hindre en skjev utvikling som en ren «laissez faire»-tilstand ville føre med seg. For Schweigaard var den private eiendomsretten en nødvendighet, men han forutsatte at eiendomsretten ble utøvet under ansvar og i overensstemmelse med *samfunnets* interesser.

Hele den klassiske lærebygningen var kommet til som en *kampteori* overfor den tidligere merkantilistiske økonomien med fullstendig regulering på alle områder av det økonomiske liv. Schweigaard kom da naturlig til å ta opp denne lærebygningen med den politiske innstillingen han hadde. Den etterklassiske læren (en bearbeiding av A. Smith, R. Malthus og D. Ricardo's sentrale teorier til en lære) som Schweigaard kom til å dosere var en moderat harmonilære.

Her ser en bl. a. på prisdannelsen ut fra et omkostningssyn. De 4 produksjonsfaktorene arbeide, lederarbeide, kapital og grunn blir trukket frem som likeverdige. Over tiden vil prisen på varene bestå av omkostningene til disse 4 produksjonsfaktorene, og for samfunnet under ett blir nasjonalinntekten på samme måten delt mellom de samme 4 produksjonsfaktorene. Sammensetningen av nasjonalinntektens bestanddeler i arbeidslønn, driftsherrelønn, kapitalrente og grunnrente blir i denne statiske analysen betraktet som harmonisk og konstant over tiden. Når det gjelder arbeidslønnens høyde i denne teorien, regnes den å bli bestemt ved den til enhver tid aktuelle tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft. Her ble det da regnet med at hvis befolkningen formerte seg for sterkt, så ville det over tiden ikke være mulig å få hevet reallønnen noe særlig utover eksistensminimum.

3. Perioden 1890—1940.

I denne perioden har vi en økonomi der det privatkapitalistiske industrisamfunnet er fullt utviklet, og skjevheter kommer tydelig frem ved de sterke forstyrrelser som gjør seg gjeldende særlig mot slutten av perioden. Foruten en videre utbygging av den tidligere utviklede etterklassiske lærebygningen, kommer det også til en *opposisjonell* sosialistisk lærebygning i denne perioden. Det er først bortimot århundreskiftet vi får en organisert arbeiderbevegelse av noen økonomisk betydning i Norge, og denne tar tidlig opp Marx's lære på sitt program.

Vi kan si at arbeiderbevegelsen er *revolusjonær* frem til 1920-årene i Norge. Fra da av får den *reformistiske* bevegelsen overtaket. Dette innebærer at arbeiderbevegelsen aksepterer det bestående privatkapitalistiske samfunnssystemet, men ved sin styrke gjennom fagforeninger og i Storting, skulle den bedre arbeidernes kår ved fredelige midler innenfor et privatkapitalistisk produksjonssystem.

Den etterklassiske harmonilæren som Schweigaard hadde dosert utvikles videre i første del av denne perioden og blir en forsvarsteori for det bestående samfunnssystem overfor den fremstormende sosialistiske lære. I fordelingslæren benyttes den nye grenseprodukti-

vitetslære, der en skulle få, ved effektiv konkurranse og full bevegelighet, at produksjonsfaktorenes andel i produksjonsresultatet skulle bli bestemt av faktorens grenseproduktivitet. Under forutsetning av bevegelighet i produksjonsfaktorene, skulle grenseproduktiviteten være lik i alle anvendelser og proporsjonal med deres pris. De borgerlige økonomene som T. H. Aschehoug, B. Morgenstjerne, O. Jæger og T. Aarum hevdet ut fra grenseproduktivitetsbetraktninger at arbeiderne ikke burde drive en lønnspolitikk som skulle ta sikte på å skape høyere lønninger enn det grenseproduktiviteten av arbeidet skulle tilsi. Om dette skjedde, ville produsentene eventuelt substituere arbeidskraft med kapital, eller innskrenke produksjonen, som da ville føre til en produksjonsnedgang til skade for alle.

En slik teori kunne selvfølgelig ikke sosialistiske økonomer gå med på, idet de anerkjenner bare en produksjonsfaktor, nemlig arbeidet, og de mente teorien bare var egnet til å hindre lønnskrav fra fagforeningenes side.

Det nye analyseapparatet en hadde fått ved grenseproduktivitets- og grenseverdidbetraktningene, blir imidlertid etterhvert benyttet som et teknisk (ikke politisk) analyseapparat ved forklaringen av bl. a. prisdannelsen på ulike markeder, av sammenhengen mellom prisene og prisdannelsen over kort og lengre sikt.

En *nyorientering* får vi så innenfor den sosialøkonomiske vitenskapen i løpet av 1920- og 30-årene. I denne tiden er det to krav som blir stillet til den sosialøkonomiske vitenskapen.

1. Den skulle bli en kvantitativ vitenskap.

2. Den skulle beskjefte seg med praktiske, aktuelle problemer.

Det første kravet om å gjennomføre en kvantifisering av de økonomiske lovmessighetene, stiller R. Frisch i 20-årene. Her starter han med pengegrensenyttetmålinger, og fortsetter med kvantifiseringer på produksjonsområdet og i den makroøkonomiske konjunkturlæren. Etterhvert er det flere forfattere som foretar kvantitative undersøkelser.

Opptil 30-årene hadde det stadig vært sterke rystelser i det økonomiske liv, uten at «harmonioekonomene» hadde gjort noe for å finne årsaken til denne mangel på likevekt, eller gitt noen anvisning på hvilke tiltak som burde settes i verk for å sikre en mer jevn økonomisk utvikling. Etter den store depresjonen i begynnelsen av 30-årene endrer imidlertid den *nye generasjon* av borgerlige økonomer det tidligere rene liberalistiske synet og går inn for at det offentlige (stat og seddelbank) må foreta seg noe for å sikre en noenlunde jevn økonomisk utvikling.

Etter at den reformistiske retningen hadde fått overtaket innenfor arbeiderbevegelsen, kan så «nyorienterte» sosialister tildels gå sammen med «nyorienterte» borgerlige økonomer om å danne en *makroøkonomisk lærebygning*, der en forsøker å skaffe seg et helhetsbilde av det økonomiske samfunnets virkemåte i samsvar med det andre kravet som økonomene stilte seg i forbindelse med nyorienteringen i denne perioden. På grunnlag av denne lærebygningen skulle en da kunne gi anvisninger på hvilke midler som skulle benyttes for å holde produksjonen oppe innenfor et privatkapitalistisk produksjonssystem.

For denne makroøkonomiske lærebygningen blir det også *krav om kvantifisering* av lovmessighetene. Det

1. avd. eksamen våren 1960

Av de 12 sosialøkonomiske studenter som hadde meldt seg til I. avdelings eksamen, har 6 fullført de skriftlige prøver. Til matematikk-eksamen møtte 36 studenter, 44 var oppmeldt.

*

Oppgavene

Grunnkurs:

En fremstilling av det analytiske skjemaet for monopoltilpasning (elastisitetspåvirket pris-kvantums-tilpasning) med faste priser på produksjonsfaktorene.

En drøfting av hvorledes et skift i etterspørselen vil virke på tilpasningen.

Diskuter hvilke utveier monopolisten selv kan ha til å få til et skift i etterspørselen.

Rettslære:

Om den rettslige stilling til skyldneren ved overføring av krav.

Provisoriske anordninger.

Befolkningslære:

Om utvandringen fra Norge til oversjøiske land.

Gjør særskilt greie for hvilke virkninger utvandringen har hatt på sammensettingen i den gjenblivende befolkningen.

Statistikkoppgaven utelates av plasshensyn.

Kurs i programmering

Universitetet har i vår fått i gave en elektronisk regnemaskin av Dr. Axel Wenner Gren. Som en innledning til regulær undervisning i programmering innbød Universitetet til et 10 dagers kurs i programmering på Wegematic 1000 i tiden 18.—28. mai. Kurset ble holdt på Blindern, så en stor del av deltagerne var realister og meteorologer. Flere institutter og større organisasjoner hadde imidlertid også sendt representanter, og det sosialøkonomiske innslaget ble ivarettatt av en gruppe på 3 studenter — omtrent halvparten av de i II. avdeling som ikke hadde eksamenssemester.

Kurset ble ledet av ADB instituttet i Göteborg. Det var meget intensivt, da flere av deltagerne hadde et inngående kjennskap til maskinen på forhånd. Undervisningsplanen var satt opp med timer fra kl. 9 til 16 hver dag, men resten av dagen gikk

som regel med til selvstudium dersom man skulle greie å få med alt som ble behandlet. Det er gitt at et slikt grunnkurs ikke kan gå særlig dypt, men målet som var å sette deltagerne i stand til å foreta enkle programmeringsarbeider fra sine egne fagfelt, ble nok nådd. I tiden fremover vil man følge opp med kollokvier for kursdeltagerne, slik at de når maskinen kommer, skal kunne kjøre egne programmer på den.

Tiden vi lever i er mye preget av datamaskinenes eventyrlige utvikling, og selv om man i øyeblikket ikke kan tegne opp klare perspektiver, vil vel tendensen i det lange løp også ha avgjørende betydning for vårt eget studium og sosialøkonomenes virke. Vi får derfor håpe at Universitetet følger opp med det som ble antydning ved åpningen av kurset, nemlig regulær undervisning i programmering.

statistiske verktøyet for en kvantifisering er imidlertid lite utviklet i denne perioden, ved siden av at et praktisk statistisk materiale ennå ikke er tilgjengelig i noen større grad. Under og etter den andre verdenskrigen blir det på dette området gjort store fremskritt. Økosirkssystemet blir her videre bearbeidet og et nasjonalregnskap for samfunnet blir en virkelighet.

«Harmoniøkonomene» hadde et *statisk* syn i sine teorier. Studiet av konjunkturproblemet medførte imidlertid at *dynamikken* kom med i de økonomiske analysene.

4. Perioden 1945—1955.

Det synet på det offentliges medvirkning i det økonomiske liv for å sikre en jevn økonomisk utvikling, som hadde dannet seg like før den andre verdenskrigen, får sterk tilslutning fra den politisk ledende gruppen i samfunnet, ledet av det *moderate sosialistiske arbeiderpartiet*, i denne perioden.

I denne perioden har en hatt som hovedmålsettinger for den økonomiske politikken å sikre en *full sysselset-*

ting, en stadig *økning i produksjonen og produktiviteten*, og en *rimelig inntektsfordeling*.

For en slik politikk med *bestemte* målsettinger og et *stort antall* økonomisk-politiske virkemidler, har det vært av stor betydning å kjenne til de viktigste makroøkonomiske lovmessighetene i samfunnet for derved å klarlegge hvorledes de virkemidler som sto til rådighet kunne brukes for å oppnå målsettingene. En slik klarlegging har funnet sted i *desisjonsmodellteorien* der en har kjent til hvordan samfunnsøkonomien totalt har funksjonert i denne tiden, ut fra den makroøkonomiske lærebygningen som ble konstruert i 30-årene og videre utbygget under og etter den andre verdenskrigen. I etterkrigsårene har også ideer fra den Keyneske makroøkonomiske lærebygningen blitt tatt opp i denne «norske» makroøkonomiske lærebygningen, som forøvrig bygger på impulser fra teorier og analyser hos bl. a. K. Marx, L. Walras og K. Wicksell.

Når det gjelder kvantifiseringen av den nye lærebygningen, har en i etterkrigsperioden fått en god støtte i de *nasjonalregnskapstall* som har blitt utarbeidet. I

Bør turistnæringen utvides

dette, må da være at det er andre ting som trekker i motsatt retning, slik som høye fjell og dype daler. Det er vanlig å påstå at vi må bedre servicen overfor turistene. Dette må bety at vi skal øke innsatsen i sektoren og vel også prisene. Det er en uttalelse om etterspørselsstrukturen hos turistene å påstå at dette vil lønne seg. Det bør derfor ligge en analyse av etterspørselsstrukturen bak et slikt argument og ikke bare en begrunnelse som at vi må være snille mot utlendingene, e. l.

Er det slik at de som leverer tjenester til utlendinger blir dårligere betalt enn andre arbeidere her i landet, da er dette én begrunnelse for å kunne si at turistnæringen er et dårlig alternativ blant andre næringsgrener. Det skulle være interessant å få se en oppgave over inntektsforhold som gjør en slik sammenlikning mulig. Hvis det nå faktisk er dårligere, så er ikke dette turistenes skyld. De menneskene som arbeider i turistnæringen har jo til en viss grad sin egen fri vilje. Hvis de blir dårlig betalt der, hvorfor søker de seg da ikke over i et annet yrke? Årsakene kan være forskjellige, men de har vel ikke økonomisk karakter. Innenfor sektoren Norge, som har høy levestandard, finnes det altså undersektorer som har lavere levestandard. Denne lavere levestandarden, som de altså til en viss grad selv har valgt, fører til at turistnæringen for dem tross alt er

profitabel. Hvis de ikke hadde hatt turistnæringen, hadde de kanskje blitt tvunget over på en høyere levestandard ved at de måtte forlate den sektoren de nå er i. Rent økonomisk ville jo dette ha vært fordelaktig. Vi kan derfor med en viss rett si at turistnæringen hjelper til med å konservere en økonomisk sett uheldig næringsstruktur her i landet.

For til slutt å ta med noen strøbemerkninger så kan vi vel nevne slike ting som at turistene reiser med subsidierte transportmidler, de spiser subsidiert mat (landbruksvarer), og de aksentuerer de sesongproblemer som vi har så mange av her i landet fra før av. Hvis vi også tar med de turistveier som er bygget eller som en «bør» bygge på de mest uveisomme steder i landet vårt, kommer vi raskt frem til den konklusjon at dette spørsmålet bør vi se nærmere på.

Det kan kanskje være noen som lurar på hvorfor det er noen vits i å angripe turistnæringen så sterkt som det er gjort ovenfor. En av årsakene kan være at det kort og godt er noen som mener det slik. En annen, og kanskje mer antakelig grunn er at turistnæringen har så mange forsvarere at hvis en skal håpe på å få noen reaksjon i retning av å fremskaffe faktiske opplysninger om turistnæringen, så er det kanskje strategisk sett lurere å angripe turistnæringen og provosere forsvarerne enn å forsøke en noe vanskeligere oppgave, nemlig å forsvare turistnæringen for å provosere angriperne.

Tramp.

stor utstrekning har en imidlertid måttet gjette på de kvantitative sammenhengene.

Siden 30-årene har det skjedd en sterk utvikling av hjelpedisiplinen, den *matematiske statistikk*, som sosialøkonomien benytter seg av. Fra først av var det en ikke stokastisk regresjonsteknikk ved den utviklede *konfluensanalysen* til R. Frisch som ble benyttet for å komme frem til strukturrelasjoner i økonomien. De modellene en satte opp her var av primitiv karakter, der undersøkelser av enkle årsaks- og virkningsforhold inngikk uten noen simultane systemoppbygninger. Under den andre verdenskrigen innfører T. Haavelmo *sannsynlighetsmodeller* i økonomien, og han påpeker nødvendigheten av å ta hensyn til de simultant virkende faktorer i sammenfunnet for å få et riktig kvantitativt uttrykk for strukturrelasjonene i økonomien, ved regresjonsberegningene.

I *kryssløpsanalysen* har en i denne perioden, ved hjelp av nasjonalregnskapstall og utbygget kryssløpsstatistikk, fått drevet kvantitative studier av den økonomiske struktur i Norge. Det er vesentlig på produksjonsiden en har fått kartlagt endel struktursammenhenger ut fra visse enkle forutsetninger, mens en har fått gjort mindre på etterspørselsiden med forbruksetterspørselen, investeringsetterspørselen og eksportetterspørselen, og på finanssiden og når det gjelder sammenhengene mellom real- og finanssiden.

De økonomiske analysene i denne perioden har vært sterkt preget av en *matematisk formulering*. Uten dette ville det ikke vært mulig å gjennomføre slike analyser. Videre har *moderne regneteknikk*, mot slutten av perioden, muliggjort løsningen av store likningssystemer som en har begynt å operere med.

Ved å tegne

livsforsikring med familietillegg

kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på kr. 385,— få en forsikring på kr. 10 000,— som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — kr. 50 000,— — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1965 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1965 blir kr. 57 500,—.

NORSKE LIV
Stiftet 1844

Håndbok i sosiale fakta

SOSIALE FAKTA

150 sider

Heftet kr. 5,—, med ringperm i plast kr. 14,—

Den raske sosiale utvikling vi er inne i skaper et stadig behov for å jourføring og supplering av trykksaker som behandler sosiale spørsmål. Med publikasjonen «Sosiale fakta» som nå foreligger, tar Sosialdepartementet sikte på å holde interesserte lesere løpende orientert om endringene. Problemet med foreldelse har departementet løst ved å gi ut boken både heftet og som ringbok etter løsladssystemet.

«Sosiale fakta» gir en oversikt over de viktigste sosialområder i Norge. Til disse hører bl. a. det frivillige sosiale arbeid, familie og barn, offentlig helsestell, alkoholspørsmålet, sosialtrygdene, arbeidslivet, områdeplanlegging, boligbygging og sosial forskning. Det har lyktes å konsentrere stoffet på omlag 150 sider, fordi man har begrenset seg til å legge fram de aktuelle opplysninger, mens den historiske innføringen i stoffet og vurderingen av problemene har måttet ligge. Innledningen gir imidlertid en oversikt over noe av hovedlinjene i den sosialpolitiske utvikling som vil kunne stimulere leserens interesse for stoffet.

«Sosiale fakta» tar sikte på å tjene som oppslagsskrift for folk som arbeider med eller på annen måte er opptatt av sosiale spørsmål.

Prisen på boken er meget lav, kr. 5 for heftet eksemplar. Ringbokutgaven er noe dyrere, kr. 14, men da får man samtidig en pen og solid plastperm til boken og vil få tilsendt supplementer etter hvert som de foreligger. Begge utgaver av boken fås kjøpt i

UNIVERSITETSBOKHANDELEN

Karl Johansgt. 47, Oslo

Investering i en lineær

blem I vil vi da ha tre positive variable, og to variable lik null. For eksempel er i punkt T x_1 , x_2 og z_1 positive mens z_2 og z_3 er null, og tilsvarende er i punktet S x_2 , z_1 og z_2 positive, mens x_1 og z_3 er null. Her står z_i for slackvariabel i restriksjon nr. i.

Vi ser nå på problem II i dette tilfelle. Vi får inn 3 nye variable som vi kaller $y_1 \dots y_3$ — dette er kapasitetsøkningene i de tre faste faktorer. Dessuten får vi inn en ny slackvariabel i kapitaltilgangsrestriksjonen. Vi får inn en ny ligning, og en ny variabel kan være positiv i optimalløsningen i problem II i tillegg til de som er positive i løsningen av problem I. La oss se på et punkt *inne i* trianget RST. Dette er kjennetegnet ved at x_1 , x_2 , y_3 , z_1 og z_2 er positive. Men i optimalløsningen kan bare 4 variable være positive, derfor kan et slikt punkt ikke være optimalt. Analoge resonneringer kan gjøres for punktene *innenfor* figurene RTQY, TUQ, UVP, og PWQU. Av størst betydning er det å konstatere at et vilkårlig punkt A i området utenfor samtlige restriksjoner — dvs. et punkt som forutsetter at vi investerer i samtlige kapasiteter samtidig som vi holder antall produkter konstant ikke kan være optimalt. For i punkt A er x_1 , x_2 , y_1 , y_2 og y_3 alle positive, og det er en variabel for mye ut fra optimalitetskravet. Dette gjelder generelt.

De betraktninger vi her har gjort har vært uavhengige av om vi har brukt opp den tilgjengelige finansieringskapital eller ikke (dvs. om z_4 blir null eller ikke). Det vil si at selv om vi akkurat brukte opp den tilgjengelige finansieringskapital i A så kan dette punktet ikke være optimalt. Ser vi nå på linjestykkene som dannes av skrankene, slike som RT, TQ, QU osv., dvs. begrensningene for de områdene vi tidligere har nevnt, så kan det på disse finnes punkter som blir optimale i problem II *forutsatt* at vi akkurat bruker opp den tilgjengelige kapitalen for å nå disse punktene. Tenker vi f. eks. at vi hever re-

SEKRETÆR/KONSULENT

Da en av våre konsulenter skal gå over i annen stilling i industrien, søker vi en ny medarbeider til Instituttet med høyere økonomisk utdanning, fortrinnsvis fra høyskole eller universitet, og med interesse for industriøkonomiske spørsmål. Det er en fordel med kjennskap til trefordlings- eller trelastindustri, helst også skogbruk.

Lønn og stilling som sekretær eller konsulent etter kvalifikasjoner. Pensjonsordning.

Søknad bes sendt til

SKOGINDUSTRIENES ØKONOMISKE INSTITUTT

Rådhusgt. 7 B, Oslo. Tlf. 41 42 67 — 41 42 73.

striksjon 2 i retning mot Q, kan det tenkes at vi bruker opp kapitalen B ved dette et sted på linjen TQ. Dette punktet kan være optimalt fordi her er x_1, x_2, z_2 og z_3 alle positive, dvs. akkurat 4 variable, mens de øvrige (z_4 inkludert) er null.

Dersom 2 er mest lønnsom å heve, og en har mye kapital til rådighet vil en først heve denne til Q, og deretter vil en gå i retning fra Q til Y eller til W, alt etter hva som er mest lønnsomt. Går vi mot Y vil vi komme til et punkt hvor vi også må begynne med å heve skranke 1. Dette er punktet Y og fra dette punkt vil vi produsere en vare mindre enn før. Samme resonnement kan brukes på de andre investeringsretningene.

Den generelle konklusjon som kan trekkes av disse betraktninger er at en investering i en produksjonsprosess som den vi her betrakter vil, når den skal være økonomisk lønnsom, gå hånd i hånd med en tendens til reduksjon i antall produkter. Hvorvidt denne tendens vil bli realisert vil avhenge av hvor stort investeringsbeløp en har til rådighet. Ut fra en gitt produksjonsstruktur, og andre data i problemet, kan en alltid bestemme et investeringsbeløp som er så stort at det for å kunne brukes lønnsomt, må føre til en spesialisering av produksjonen. De samme forhold som er vist ovenfor kan lett generaliseres til flere dimensjoner.

Noe som ikke er mindre interessant i denne forbindelse er at det i prinsippet skulle være likegyldig hvorvidt investeringsbeløpet stilles til rådighet i en eller flere doser. Det vil si at om vi får en enkelt stor dose, så vil det tale for å spesialisere produksjonen straks, mens en, om en får beløpet i flere doser vil investere seg henimot en spesialisering. En underliggende forutsetning her er selvsagt at de øvrige bestanddeler i problemet ikke endrer seg under prosessen.

Når teorien om lineær programmering har hatt en så stor suksess i bedriftsøkonomiske sammenhenger som tilfellet har vært, så er vel hovedårsaken at det produksjonstilpassingsproblemet som er omtalt her, svarer svært godt til hvorledes bedriftsfolk oppfatter sitt tilpassingsproblem. Jeg tror også at den måte å betrakte investeringsproblemet på som her er skissert ofte er svært realistisk for bedriftenes problemstilling, selv om bedriftene ikke foretar den lønnsomhetskalkylen som er antydnet her. Når en f. eks. hører historier om investeringer som ikke står i forhold til kapasitetene forøvrig i bedriften (dvs. investeringer som gjør en skranke overflødig i relasjon til de øvrige), så kan jo dette tyde på en mere langsiktig målsetting, som implisitt tar sikte på at vedkommende skranke, når andre investeringer etterhvert blir gjennomført, en gang i fremtiden vil bli effektiv igjen.

Formelt sett kommer kapasitetsøkningene inn i problem II på samme måte som mellomprodukter (intermediary products) i en generell input-output analyse. Dette kan muligens gi et grunnlag for bedømmelsen av de mere makroøkonomiske implikasjoner av de betraktninger som er gjort ovenfor, noe jeg her ikke skal innlate meg på.

Medarbeidere i dette nummer

Kåre Amundsen (c.o. 1956), forskningsassistent ved Universitetet i Oslo.

Egil Killi (c. o. 1953), konsulent i Vegdirektoratet.

Tor Rødseth (c. o. 1952), forskningsstipendiat ved Norges Handelshøyskole.

Anders Schram (c. o. 1946), konsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Kandidatboken

1908–1957

Sosialøkonomisk Samfunns bokkomite har fått en rekke forespørsler om når kandidatboken kan ventes å foreligge. Opprinnelig var det som kjent meningen å ha boken ferdig høsten 1959, men uforutsette vanskeligheter har gjort at denne planen ikke kunne holdes. Komiteen regner imidlertid nå med at boken vil foreligge trykt i løpet av kommende høst.

Redaktører:

Paal Bog — Erik Botheim

Redaksjonssekretær:

Arne Killingrød

Studentredaktør:

Hilde Bojer

Redaksjonens adresse: Frederiksgate 3, Oslo

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-